

Zaporozhtsa A.V. - M.: Mezhdunarodnyy Obrazovatelnyy i Psihologicheskyy Kolledzh, 1995. - 144s.: il.

9. **Martinenko I.V.** Formuvannya motivatslyno-volovoYi gotovnostl dltey shestirlnhogo viku lz zagalnim nedorozvinennyam movlennya do shklnhogo navchannya: Avtoref. dis... kand. psihol. nauk: 19.00.08 / I.V. Martinenko ; In-t spets. pedagogiki APN UkraYini. — K., 2007. — 22 s. — ukp.

10. **Muhina B.C.** Vozrastnaya psihologiya. Fenomenologiya razvitiya : uchebnik dlya stud. vyssh. ucheb. zavedeniy / V.S.Muhina. — 10-e izd., pererab. i dop. — M.: Izdatelskiy tsentr «Akademiya». 2006 - 608 s.

11. **Lisina M.I, Kapchelya G.I.** Obschenie so vzroslyimi i psihologicheskaya podgotovka detey k shkole: uchebnoe posobie [Tekst] / M.I. Lisina, G.I. Kapchelya. — Kishinev, 1987g. — 184s.

12. **Nizhegorodtseva N.V., Shadrikov V.D.** Psihologo-pedagogicheskaya gotovnost rebenka k shkole: uchebnoe posobie [Tekst] / N.V. Nizhegorodtseva, V.D. Shadrikov. — M., Vlado, 2001g. — 326s.

13. **Semenovich A. V.** Neyropsihologicheskaya korrektsiya v detskom vozraste. Metod zameschayuschego ontogeneza: Uchebnoe posobie / A. V. Semenovich. — M.: Genezis, 2012. — 474 s .

14. **Udovenko M.** Dlyagnostika psihologichnoy gotovnostl 6-rlchnih dltey do navchannya v shkoll // Pochatkova osvlt. — 2003. — #18 (210). — Traven. — S.14-46.

15. **Elkonin D.B., Venger A.L.** Osobennosti psihicheskogo razvitiya detey 6-7 letnego vozrasta / Pod red. D.B. Elkonina, A.L.Vengera. — M.: Pedagogika, 1988. — 136 s.

Шеремет М.К., Коломиец Ю.В. Нейропсихологический аспект готовности к школьному обучению детей с тяжелыми нарушениями речи

В статье рассмотрены основные компоненты готовности к школьному обучению детей с тяжелыми нарушениями речи. Осуществлен анализ научно-методической психолого-педагогической литературы компонентов, составляющих сущность такого понятия, как готовность к школьному обучению. Представлены особенности психологической, социальной и физиологической готовности к школьному обучению у детей с речевыми нарушениями. Отмечено, что разной степени недостаточность всех познавательных процессов детей с тяжелыми нарушениями речевыми негативно влияет на формирование готовности к школьному обучению и задерживает становление учебно-познавательной деятельности в начальном звене образования. Отмечено значение сохраненной структурно-функциональной организации мозговых структур, которая определяется достаточным уровнем развития тех функциональных систем, без участия которых полноценное становление учебно-познавательной деятельности ребенка с речевыми нарушениями может испытывать значительные затруднения. Обоснована необходимость глубокого психолого-педагогического анализа индивидуальных особенностей церебрального морфо- и функциогенез мозга, которые могут быть обусловлены как отставанием темпа развития определенных мозговых участков и систем, так и относительно устойчивыми минимальными мозговыми дисфункциями.

Ключевые слова: готовность к школьному обучению, тяжелые нарушения речи, нейропсихологическая диагностика, старший дошкольный возраст

Sheremet M.K., Kolomiets Y.V. Neuropsychological aspect of readiness of children with severe speech disorders for schooling

The article describes the main components of readiness of children with severe speech disorders for schooling. There was carried out the analysis of the scientific and methodical psychological and educational literature components that make the essence of such a concept as readiness for schooling. There were presented the peculiarities of psychological, social and physiological readiness of children with speech disorders for schooling . It was specified that insufficiency of different degrees of all cognitive processes of children with severe speech disorders have a negative impact on the formation of readiness for schooling and delays the formation of educational-cognitive activity in the initial link of education. There was denoted the significance of kept structural and functional organization of brain structures, which is defined by a sufficient level of development of those functional systems, which the complete formation of educational and cognitive activity in children with speech disorders may experience significant difficulties without. There was justified the necessity of deep psychological and pedagogical analysis of the individual peculiarities of cerebral morphology and functional genesis of brain that can be specified by both the lag of development pace of certain brain regions and systems and relatively stable minimal brain dysfunctions.

Keywords: readiness for school, severe speech disorders, neuropsychological diagnostics, preschool age.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2016 р.

Статтю прийнято до друку 04.11.2016 р.

УДК 376.015.31-056.36:316.42

Шишменцев І. М.

**ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІВ
У ПРОЦЕСІ ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН
РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

У статті розглядається проблема підвищення професійної компетентності педагогів спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів у процесі виховання культури людських взаємин розумово відсталих старшокласників. Автором зазначено, що питання виховання культури людських взаємин в учнів із особливими освітніми потребами пов'язане з проблемою їхньої соціальної адаптації, оскільки діти зазначеної категорії не в змозі самостійно встановлювати соціальні відношення та

оволодівати навичками міжособистісної взаємодії. У статті здійснено аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблеми виховання культури взаємин. Проаналізовано дослідження в галузі корекційної психопедагогіки, які здебільшого пов'язані з проблемою морального виховання школярів, а саме, моральної свідомості, знань, довільної моральної поведінки, свідомої дисципліни, формування сталих моральних якостей. Обґрунтовано необхідність удосконалення професійної компетентності педагогів спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів у процесі виховання культури людських взаємин розумово відсталих старшокласників. Автором окреслено основні напрями впровадження в систему роботи спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів методичного семінару-практикуму «Оптимізація міжособистісних взаємин у колективі розумово відсталих старшокласників».

Ключові слова: культура людських взаємин розумово відсталих старшокласників, соціалізація, методичний семінар-практикум.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах економічної та моральної кризи, національних і соціальних конфліктів, культура людських взаємин набуває нового значення, оскільки побудова демократичного, гуманного суспільства потребує належного рівня культури яка виступає регулятором поведінки, гарантом шанобливого ставлення й взаєморозуміння, терпимості і взаємоповаги.

Сучасний рівень культури міжособистісних взаємин молоді відстає від реальних потреб суспільства, яке ставить перед кожним своїм громадянином вимогу дотримання норм загальнолюдської моралі, шанобливого ставлення до іншої особистості, вміння конструктивної міжособистісної взаємодії. Враховуючи зазначене, поняття «культура людських взаємин», яке відображає найбільш ефективні форми людської взаємодії, у наукових дослідженнях останнього часу займає одне із центральних місць, оскільки характеризує здатність індивіда адаптуватися до вимог соціуму, встановлювати продуктивні взаємини з іншими.

Практичний і науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблеми культури взаємин вміщує:

- дослідження сутності та змістових аспектів зазначеного феномену (Л. Бутенко, Л. Волченко, М. Горлач, М. Левківський, Л. Сохань та ін.);
- гендерної взаємодії (О. Богданова, С. Вихор, І. Мачуська, І. Мезеря та ін.);
- емоційно-мотиваційної основи взаємин (І. Бех, Л. Божович, Т. Кириленко, В. Семиченко та ін.);
- етики взаємин (В. Білоусова, І. Мачуська, І. Романишин, Н. Щуркова та ін.);
- особливостей взаємин дітей різного віку (І. Булах, І. Гавриш, Г. Іваниця, О. Киричук, Я. Коломинський, І. Кон, Н. Мирончук, А. Мудрик, А. Нікітін, А. Реан, В. Семенов, О. Товбаз та ін.).

Питання виховання культури людських взаємин в учнів із вадами розумового розвитку пов'язане з проблемою їхньої соціальної адаптації, оскільки такі діти зазнають труднощів у самостійному встановленні соціальних відношень та оволодінні навичками міжособистісної взаємодії (В. Бондар, О. Вержиховська, А. Висоцька, О. Глоба, А. Долженко, І. Дмитрієва, С. Конопляста, С. Миронова, В. Синьов, І. Татьянчикова, О. Хохліна та ін.).

Важливим засобом у вихованні культури людських взаємин, як невід'ємної складової моральної вихованості, виступає духовно-культурна спадщина людства й українська література зокрема. Адже саме література як мистецтво слова збагачує внутрішній світ, надає можливість пізнавати сутність людей, формує основи моральної свідомості, моральні якості й почуття (Н. Волошина, Є. Голобородько, Ю. Микитенко, О. Мазуркевич, Д. Наливайко, В. Неділько, П. Федченко, М. Яценко та ін.).

У наукових дослідженнях (І. Бгажнокова, А. Белкін, І. Белякова, Б. Брунов, О. Вержиховська, А. Висоцька, Л. Дробот, Г. Дульнев, І. Єременко, А. Капустін, М. Матвєєва, С. Миронова, С. Рубінштейн, В. Синьов, М. Хорунжі, О. Хохліна, О. Шаповалова, Д. Шульженко та ін.) зазначається, що дітям із вадами інтелектуального розвитку притаманна своєрідність пізнавальної та емоційно-чуттєвої сфер, що і визначає їхні вчинки та поведінку в цілому. Характерним для більшості дітей зазначеної категорії є відсутність потреби в налагодженні взаємин із іншими, що зумовлено особливостями розуміння моральних норм, ціннісних орієнтацій у питаннях моралі, їм притаманні недостатнє усвідомлення різних загальнолюдських моральних якостей, бідність і недиференційованість оцінно-етичних суджень.

Дослідження у галузі корекційної психопедагогіки розкривають питання, які здебільшого пов'язані з проблемою морального виховання школярів, а саме, моральної свідомості, знань, довільної

моральної поведінки, свідомої дисципліни, формування сталих моральних якостей (О. Белкін, Н. Буфетов, О. Вержиховська, А. Висоцька, І. Григор'єва, Г. Дульнев, І. Єременко, Л. Єфимова, А. Капустін, Л. Каукенайте, Л. Кузьменко, В. Мачихіна, С. Миронова, В. Липа, Я. Нікітіна, Г. Савицька, В. Синьов, Н. Тарасенко та ін.).

Значення художньої літератури у вихованні особистості розумово відсталих учнів розглядалися в роботах Л. Аксьонової, Н. Барської, В. Воронкової, Л. Вавіної, В. Василевської, М. Гнезділова, І. Корнєва, В. Петрової, Б. Пінського, Н. Тарасенко. Утім проблема використання творів української літератури як засобу виховання культури людських взаємин не знайшла ще належного теоретичного і практичного опрацювання.

Метою означеної статті є обґрунтування необхідності удосконалення професійної компетентності педагогів спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів у процесі виховання культури людських взаємин розумово відсталих старшокласників і визначення основних напрямів упровадження в систему роботи спеціальних загальноосвітніх закладів методичного семінару-практикуму «Оптимізація міжособистісних взаємин у колективі розумово відсталих старшокласників».

Соціалізація дитини передбачає набуття нею досвіду співжиття в суспільстві з іншими людьми. Процес соціалізації відбувається у взаємодії дитини з соціальними інститутами в процесі набуття знань та досвіду соціально схвалюваної поведінки. У процесі соціалізації дитина оволодіває уміннями й навичками практичної й теоретичної діяльності, а саме: перетворення наявних відносин у якості особистості, засвоює досвід суспільного життя і суспільних відносин, оскільки дитина вчиться жити з іншими дітьми, дорослими, в колективі, в соціумі, ефективно взаємодіяти з іншими. Основними інститутами соціалізації визнають систему освіти й виховання. Саме виховання є провідним і визначальним початком соціалізації. Ядро виховання складає процес передавання нагромаджених минулими поколіннями знань і культурних цінностей, тобто освіта.

Набагато складнішою для спеціальної педагогіки є проблема виховання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Складність цієї проблеми полягає в тому, що крім недорозвитку чи порушення розвитку пізнавальних можливостей, для учнів спеціальної школи характерним є порушення особистісних якостей та емоційної сфери (інтересів, потреб, мотивів, емоцій, почуттів, переживань). Своєрідно в учнів цієї категорії формуються стійкі психічні процеси, що визначають дії, вчинки, поведінку в цілому. Такі риси характеру, як чесність, чуйність, співчуття та інші, дозрівають у розумово відсталих дітей повільно й не досягають тих рівнів розвитку, як у дітей із нормою інтелекту. Характерним для більшості з них є відсутність потреби у налагодженні взаємин із іншими людьми.

Утім у спеціальній педагогіці та психології давно вже сформувався позитивне ставлення до перспектив розвитку пізнавальних можливостей і виховання морально-етичних норм поведінки в учнів спеціальної школи, оскільки вітчизняна дефектологія виходить із оптимістичного погляду на можливість всебічного розвитку дітей із вадами інтелектуального розвитку.

Новий зміст спеціальної освіти передбачає використання виховного впливу на внутрішній світ дитини, її духовність з метою формування у неї думок, поглядів, ціннісних орієнтацій, звернення до особистості дитини з метою навчання її свідомої регуляції поведінки, а надалі – успішної соціальної взаємодії.

Результати констатувального етапу дослідження дали змогу виявити особливості сформованості в учнів із вадами інтелектуального розвитку структурних компонентів (когнітивного, емоційно-ціннісного, поведінково-діяльнісного) культури людських взаємин, які проявляються в: неповному уявленні про зміст основних моральних якостей особистості, на яких базується культура людських взаємин і недостатній їх диференційованості; недостатній усвідомленості значення емоційної установки відношення до суб'єктів взаємин, її значущості для збереження позитивних взаємин; нестійкості морально-етичної поведінки та ситуативності її регуляції в ситуаціях взаємодії; перебігу операцій словесно-логічного мислення. Значні труднощі у дітей зазначеної категорії виникають під час емоційно-оцінного аналізу літературного твору, порівнянні вчинків персонажів, визначенні мотивів їхньої поведінки та особистісних якостей.

Аналіз практики навчально-виховної роботи засвідчив, що в спеціальній школі вихованню культури людських взаємин приділяється недостатня увага. Вирішення досліджуваної проблеми

зводиться до проведення окремих, безсистемних виховних заходів, які спрямовано на розвиток у дітей певних показників моральної вихованості. Аналіз уроків читання, анкетування вчителів, вихователів старших класів виявили невідповідність між значенням української літератури у вихованні культури людських взаємин розумово відсталих учнів та рівнем належної методичної підготовки педагогів. Так, результати емпіричного дослідження дали можливість констатувати, що значна частина педагогів (50,8%) усвідомлює важливість зазначеної проблеми, однак використовують в роботі недостатньо різнобічні методи та прийоми, серед яких домінують словесні методи (48,6%), а практичні методи задіяні лише частково (17,9%). З-поміж засобів морального виховання школярів учителі та вихователі виділяють музику та художню літературу. Більшість педагогів уважають твори художньої літератури найкращим засобом морального виховання. Педагоги (71,7%) висловлюють невдоволення ставленням учнів до себе, вказують на відсутність позитивного контакту з ними та прояв недовіри.

Значна кількість учителів спеціальних шкіл-інтернатів наголосила на тому, що учні не люблять читати. З-поміж основних причин зазначеного визначають надмірну інформатизацію суспільства, велику кількість джерел інформації (телевізор, комп'ютер) (70,0% педагогів); не розвинена уява, особливості дітей зазначеної категорії; лінощі школярів (10,0%); учні вважають читання не цікавим заняттям (10,0%).

Враховуючи вищезазначене, важливим чинником виховання культури людських взаємин у середовищі розумово відсталих старшокласників є особистість учителя, його загальна культура, майстерність, професійні здібності, а також здатність творчо реагувати на ситуації взаємин, адекватно підходити до розв'язання проблем, які виникають у повсякденному спілкуванні школярів. Для удосконалення професійної компетентності педагогів у процесі виховання культури людських взаємин розумово відсталих старшокласників передбачало впровадження в систему роботи спеціальних загальноосвітніх закладів методичного семінару-практикуму «Оптимізація міжособистісних взаємин у колективі розумово відсталих старшокласників». Зокрема заняття семінару-практикуму передбачали:

- наповнення теоретичного потенціалу педагога науковими уявленнями про сутність поняття «культура людських взаємин»;
- розширення кола знань про форми, методи, способи виховної роботи, які впливають на когнітивну, емоційно-ціннісну та поведінково-діяльнісну сфери особистості, розвивають навички саморегуляції й самоконтролю поведінки у дітей, сприяють покращенню соціально-психологічного клімату в учнівському колективі;
- усвідомлення педагогами необхідності реалізації особистісно орієнтованого підходу у виховному процесі, який передбачає суб'єкт-суб'єктні взаємини педагога і розумово відсталого старшокласника.

Поєднання в структурі занять методичного семінару-практикуму лекцій-діалогів і таких видів роботи, як розв'язування педагогічних задач, дискусій, обмін досвідом забезпечували єдність теоретичної й практичної підготовки вчителів і вихователів спеціальних шкіл-інтернатів.

Засідання методичного семінару-практикуму проводилися за такими темами: «Особливості міжособистісних взаємин розумово відсталих старшокласників», «Секрети успіху вчителя-вихователя у взаєминах із учнями з вадами інтелектуального розвитку», «Позаурочна діяльність як засіб оптимізації культури людських взаємин розумово відсталих старшокласників», «Використання методів групової роботи у проведенні класних годин», «Педагогічні задачі» та ін. Так, на занятті «Особливості міжособистісних взаємин розумово відсталих старшокласників» було обговорено проблеми міжособистісних взаємин, з'ясовано причини низького рівня розвитку в них культури людських взаємин. Форми роботи: обговорення «Деформації взаємин у колективі дітей із вадами інтелектуального розвитку» (аналіз результатів проведеної з учнями анкети «Взаємини у класі»), міні-лекція «Особливості спілкування розумово відсталих старшокласників із однолітками й дорослими», вправа «Розв'язи ситуацію...» (на усвідомлення способів взаємодії з розумово відсталими учнями старших класів), робота в групах (визначення шляхів поліпшення взаємин у класі, розроблення змісту морально-етичних бесід для учнів старших класів: «Ввічливість», «Які взаємини приносять задоволення?»).

На занятті «Секрети успіху вчителя-вихователя у взаєминах із учнями» з'ясовувалося, якими мають бути дії педагога у взаєминах із розумово відсталими старшокласниками. Форми роботи: діалог «Основні принципи спілкування вчителя та учнів» (повага, співробітництво, опора на позитивне в дитині,

визнання індивідуальності), розгляд чинників, які ускладнюють спілкування з розумово відсталими старшокласниками, складання пам'ятки «Поведінка вчителя у взаєминах із розумово відсталими старшокласниками», моделювання і розв'язування педагогічних ситуацій.

Важлива роль в організації системи позаурочної виховної діяльності належить класному керівникові, який, як стверджує О. Киричук, «будучи одним із суб'єктів виховного впливу на школярів, разом із тим є організатором педагогічної взаємодії їх із природним, предметним та соціальним середовищем» [4, с. 36]. Враховуючи зазначене, на занятті «Використання методів групової роботи у проведенні класних годин» педагогам було запропоновано порівняти ефективність традиційного і нестандартного підходу до організації класних годин у сучасній спеціальній загальноосвітній школі. Педагоги знайомилися з методами групової роботи, які формують в учнів із вадами інтелектуального розвитку навички конструктивної взаємодії та сприяють розвитку комунікативних навичок. Форми роботи – дискусія, ігри, робота в парах (аналіз ситуацій), карусель, діалог, метод «Прес», колективна робота (розроблення змісту виховної години «Культура людських взаємин – запорука успіху людини»). На занятті «Позаурочна діяльність як спосіб оптимізації культури людських взаємин розумово відсталих старшокласників» було проаналізовано виховні можливості спільної діяльності школярів у розвитку культури їхніх взаємин і розглянуто форми, методи, засоби, умови організації позаурочної роботи, які допомагають виховувати у розумово відсталих старшокласників культуру людських взаємин.

Отже, на заняттях семінару-практикуму «Оптимізація міжособистісних взаємин у колективі розумово відсталих старшокласників» використовувалися вправи, які сприяли формуванню у педагогів навичок професійної рефлексії та продуктивної взаємодії із розумово відсталими старшокласниками, а саме: вправи на аналіз особливостей власної особистості й проявів поведінки у взаєминах із іншими, складання пам'ятки «Поведінка вчителя у взаєминах із розумово відсталими учнями старших класів». Зміст вправи «Розв'яжи ситуацію...» поставив перед учителями завдання спрогнозувати можливі наслідки визначеної ситуації й знайти оптимальні шляхи її уникнення чи оптимізації. Виробленню навичок практичного розв'язання ситуацій взаємин у сферах «учитель-учень», «учень-учень» сприяв метод аналізу конкретних педагогічних ситуацій. На думку Л. Лузіної, «педагогічні ситуації – це поєднання умов, які забезпечують успіх; а сам успіх – результат подібної ситуації» [6, с. 6]. Метод аналізу ситуацій стимулював пошук педагогами різних варіантів рішень, сприяв розвитку творчості, нестандартного мислення, створював можливість прогнозованості майбутніх ситуацій педагогічної діяльності. Враховуючи зазначене, для розв'язання обиралися ситуації, які дублюють реальні взаємини. Вчителі відтворювали їх в аудиторних умовах, давали власну оцінку, пропонували шляхи їх вирішення.

Оптимальне педагогічне спілкування створює сприятливі умови для взаємодії вчителя з батьками учнів і є соціально-психологічним фундаментом їх творчої співпраці у вихованні культури людських взаємин. Тому зміст навчально-виховної роботи з учителями у напрямку роботи з батьками з метою підвищення культури взаємин батьків і розумово відсталих старшокласників включав інформацію про способи педагогічної комунікації, стилі спілкування, особливості взаємин у сім'ї. Пошук педагогів скеровувався на знаходження ефективних форм і методів роботи з батьками і дітьми тих сімей, рівень культури людських взаємин у яких відхиляється від норми.

Таким чином, упровадження в систему роботи спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів методичного семінару-практикуму «Оптимізація міжособистісних взаємин у колективі розумово відсталих старшокласників» сприяло наповненню теоретичного потенціалу педагогів науковими уявленнями про сутність поняття «культура людських взаємин», збагаченню знань про сутність поняття «культура людських взаємин розумово відсталих старшокласників», розширенню кола знань про форми, методи, способи виховної роботи, які впливають на когнітивну, емоційно-ціннісну та поведінково-діяльнісну сфери розумово відсталих старшокласників і покращенню соціально-психологічного клімату в учнівському колективі.

Використана література:

1. Бех І. Д. Виховання особистості / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Брунов Б. П. Воспитание детей с проблемами в интеллектуальном развитии / Брунов Б. П. – Красноярск, 2006. – 156 с.
3. Виховні технології у діяльності класного керівника : [навч.-метод. посіб.] / Укл. Яковець Н. І., Солова В. М., Киричок І. І. – Ніжин : НДПУ, 2003. – 231 с.
4. Киричук О. В. Концепція виховання підростаючих поколінь суверенної України / О. В. Киричук // Рідна школа. – 1991. –

№ 5. – С. 33 – 40.

5. **Класний** керівник у сучасній школі : [метод. посіб.] / В. М. Оржеховська, О. І. Пилипенко та ін. – К. : Інститут змісту і методів навчання, 1996. – 156 с.

6. **Лузина Л.** Воспитание как событие / Л. Лузина // Воспитание школьников. – 2004. – № 9. – С. 4-6.

References

1. **Bekh I. D.** Vykhovannya osobystosti / I. D. Bekh. – К. : Lybid', 2003. – 280 s.

2. **Brunov B. P.** Children with problems in intellectual development / B. P. Brunov. – Krasnoyarsk, 2006 – 156 s.

3. **Vykhovni** tekhnolohiyi u diyal'nostiklasnohokerivnyka : [navch.–metod. posib]. / Ukl. Yakovets' N. I., Solova V. M., Kyrychok I. I. – Nizhyn : NDPU, 2003. – 231 s.

4. **Kyrychuk O. V.** Kontsepsiya vykhovannya pidrostayuchykh pokolin' suverennoyi Ukrayiny / O V/ Kyrychuk // Ridnashkola. – 1991. – № 5. – С. 33 – 40.

5. **Klasnyykerivnyk** u suchasniyshkoli : [vetod. posib.] / V. M. Orzhekhov's'ka, O. I. Pylypenko ta in. – К. : Instytut zmistu imetodiv navchannya, 1996. – 156 s.

6. **Luzina L.** Vospitaniye kak sobytiye / L. Luzina // Vospitaniye shkol'nikov. – 2004. – № 9. – S. 4-6.

Шишменцев И. М. Пути повышения профессиональной компетентности педагогов в процессе воспитания культуры человеческих взаимоотношений умственно отсталых старшеклассников

В статье рассматривается проблема повышения профессиональной компетентности педагогов специальных общеобразовательных школ-интернатов в процессе воспитания культуры человеческих взаимоотношений умственно отсталых старшеклассников. Автор указывает, что вопрос воспитания культуры человеческих взаимоотношений у школьников данной категории связан с проблемой их социальной адаптации, поскольку такие дети не могут самостоятельно устанавливать социальные отношения и овладевать навыками социального взаимодействия. В статье проведен анализ исследований отечественных и зарубежных ученых, касающихся проблемы воспитания культуры отношений. Проанализированы исследования в отрасли коррекционной психопедагогике, которые касаются проблемы морального воспитания школьников: морального сознания, знаний, поведения, осознанной дисциплины, формирования моральных качеств. Обоснована необходимость усовершенствования профессиональной компетентности педагогов специальных общеобразовательных школ-интернатов в процессе воспитания культуры человеческих взаимоотношений умственно отсталых старшеклассников. Автором намечены основные направления внедрения в систему работы специальных общеобразовательных школ-интернатов методического семинара-практикума «Оптимизация взаимоотношений в коллективе умственно отсталых старшеклассников».

Ключевые слова: культура человеческих взаимоотношений умственно отсталых старшеклассников, социализация, методический семинар-практикум.

Shyshmentsev I. M. Ways of professional competence of teachers in the process of upbringing culture of human relations of mentally retarded senior pupils

In the article it is analyzed the problem of raising professional competence of teachers of special secondary comprehensive boarding schools in the process of upbringing the culture of human relations of the mentally retarded senior pupils. The author notes that the problem of upbringing the culture of human relations of the pupils with special educational needs is connected with the problem of their social adaptation, as the above-mentioned children are not able to independently establish social relations and to develop the skills of the interpersonal interaction. In the article it is made the analysis of the researches of the native and foreign scientists concerning the problem of upbringing the culture of the relations, the author analyzed the researches in the field of Psychopedagogics which are mainly connected with the problem of moral upbringing of pupils, to be more exact with moral consciousness, knowledge, rather moral behavior, conscious behavior, formation of steady moral features. It is grounded the necessity of mastering professional competence of teachers of special secondary comprehensive boarding schools in the process of upbringing the culture of the mentally retarded senior pupils, the author also define the basic directions of implementing the methodical workshop «Optimization of the Interpersonal Relations within the staff of the Mentally Retarded Senior Pupils».

Keywords: culture of human relations of mentally retarded senior pupils, socialization, ethics, moral qualities, methodical workshop.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2016 р.

Статтю прийнято до друку 26.10.2016 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Дмитрієва І. В.

УДК: 376-056.264

Яковенко А.О.

СТАН СФОРМОВАНОСТІ СЕМІОТИЧНОЇ ПІДСИСТЕМИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЧАСТИНИ МОВЛЕННЕВОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ

В статті розглядається стан сформованості семіотичної підсистеми як складової частини мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі. Здійснено аналіз результатів дослідження семіотичної підсистеми у 152 дітей із нормальним мовленнєвим розвитком (НМР), фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ФФНМ) та загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). Визначені рівні розвитку компонентів цієї системи. Високий рівень виявили у дітей із НМР та ФФНМ відповідно – 35 (70%) та 20 (38,5%), середній – діти із НМР склали 15 (30%), із ФФНМ – 32 (61,5%), а із ЗНМ - 32